

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ХАРЧЕНКО Сергій Петрович

УДК 1: 316.722 + 930.1

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
САМОРОЗГОРТАННЯ ЗАГАЛЬНОЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ:
ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії факультету психології та соціології Національного авіаційного університету.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор
Дротянко Любов Григорівна,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Скотна Надія Володимирівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, декан
соціально-гуманітарного факультету,
завідувач кафедри практичної психології;

кандидат філософських наук, доцент
Суходуб Тетяна Дмитрівна,
Центр гуманітарної освіти НАН України,
професор кафедри філософії науки та культурології.

Захист відбудеться «05» червня 2009 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий « 30 » __квітня__ 2009 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Проблема походження, розвитку й занепаду культур, локальних цивілізацій, культурно-історичних типів тощо, їх взаємодії була і залишається в полі зору філософів, культурологів, політологів, істориків, соціологів, психологів. Вона залишається перманентно актуальною на всіх етапах цивілізаційного розвитку людства, в тому числі в умовах сучасного світу, що глобалізується, оскільки на зламі тисячоліть відбувається перехід від роз'єднаності етносів, локальних спільнот, держав до їх єдності.

Зміни, трансформації в загальноцивілізаційних процесах наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. посилюють інтерес як до цивілізаційного розвитку загалом, так і до виявлення змін, які зазнають у цих процесах локальні, регіональні, етнокультурні утворення. Етап, до якого перейшло людство в останній третині ХХ ст., називають «постіндустріальним», «інформаційним», епохою глобалізації тощо. Найбільш сутнісною, на наш погляд, характеристикою сучасного моменту є стосунки між культурами, цивілізаціями, державами, які С. Хантінгтон назвав «зіткненням цивілізацій». Проте «зіткнення цивілізацій» тут означає не лише конфлікт, а й інтеграційні процеси, які відбуваються в умовах глобалізації. Вони супроводжуються як моментами зближення культурно-цивілізаційних моделей, так і дезінтеграції, що виявляється в протистоянні у різних формах на релігійному, етнокультурному, політичному ґрунті.

Локальні спільноти, які мають спільні етнокультурні та релігійні корені, переживають процеси зближення, а ті, що суттєво різняться за цими ознаками, – перебувають на «лініях міжцивілізаційного розлому». Процеси глобалізації в економічній, соціально-політичній, культурній, інформаційній сферах призводять до кардинальних змін в локально-цивілізаційних утвореннях: одні з них швидше адаптуються до нових загальноцивілізаційних стандартів, інші чинять опір вторгненню цих стандартів у власний культурний простір. Зокрема, більшою мірою трансформуються і чинять особливий опір представники культурно-цивілізаційних утворень не-західного світу. Причини такого неспівпадання в динаміці цих локальних утворень криються у різних етнокультурних, релігійних, економічних, політичних коріннях.

Аналізуючи інтеграційні, дезінтеграційні процеси саморозгортання загальноцивілізаційного процесу, різні дослідники вкладають різний зміст в одні й ті ж терміни. Зокрема, «культурні цивілізації», «локальні цивілізації». Тому, на наш погляд, видається актуальним, з одного боку, завдання уточнити їх зміст відповідно до сучасних реалій світового розвитку, а з другого – для повнішої характеристики трансформацій, яких зазнають локальні спільноти в умовах глобалізації, ввести термін «етнокультурна цивілізація» та визначити його зміст. Цей термін дозволить здійснити філософсько-історичну реконструкцію специфіки взаємодії локальних та загальноцивілізаційних процесів у культурно-історичному поступі людства, а також виявити позитивні

і негативні тенденції у міжкультурних та міжцивілізаційних стосунках у майбутньому.

Ступінь розробленості проблеми. На етнокультурні чинники, що протягом історії супроводжували процес формування цивілізаційних процесів, вказували ще Фукидід та Геродот. Платон же й Арістотель виявили передумови для формування грецького етносу, який з часом житиме в «ідеальній державі». А. Августин, Ф. Аквінський, розглядали християнські цінності як універсальні для всіх інших етносів і культур, які в процесі творення історії повинні об'єднатися. Ідеї етнодержавотворення притаманні працям Аль-Фарабі, Аль-Газалі та інших.

І. Кант виокремлював два типи етнокультурних чинників, що існують у діалектичній єдності, а саме: «культуру вміння» й «культуру виховання», і формуються в процесі становлення й взаємодії етносів. Г. Гегель, К. Маркс розуміли «історію» як цілісний феномен і вказували на її виняткову роль у контексті розвитку людської цивілізації. Г. Гегель приділив особливу увагу європейським етносам як рушійній силі, що й покликана творити історію, назвавши при цьому деякі інші народи неісторичними.

Найбільш обґрунтовано підходять до розуміння етнокультурних цивілізацій: М. Данилевський, який виокремив «конкретно-історичні типи суспільства» й порівняв «творчі» етноси; О. Шпенглер, що запропонував теорію «локальних культур», термін життя яких залежить від специфіки біологічних програм етносів; А. Тойнбі, який у концепції «локальних цивілізацій» вказав на домінуючу роль етноформуючих чинників.

М. Бердяєв, розглядаючи загальноцивілізаційний розвиток, зазначав, що процес становлення етносу пов'язаний із соціалізацією людей (або неперервним «окультурюванням»). Л. Гумільов створив концепцію «етногенезу» й порушив проблему взаємозв'язку географічного фактору на становлення етнокультурних цивілізацій.

В контексті філософсько-соціологічних досліджень П. Сорокін звернув увагу на характер етнокультурних процесів і розумів термін «велика культура» як «єдність» чи «індивідуальність» етносу. Всі складові частини такої культури пронизані ідеєю збереження народом власних цінностей, що й виступають її фундаментом. М. Вебер наголошував на тому, що культура як кінцевий фрагмент буття, набуває змісту лише завдяки етносу, що її творить.

Вітчизняні філософи В. Андрущенко, В. Бех, С. Кримський, М. Михальченко, Ю. Павленко, Б. Парахонський, Т. Суходуб виявили сучасні проблеми цивілізаційного розвитку людства та нового розуміння історії. Вони вказали на цивілізаційну дискретність та органічний взаємозв'язок цивілізаційних процесів з етноісторичним розвитком. Л. Дротянко розглядала вищевказані проблеми в контексті постмодерністського дискурсу. В. Кремень, розвиваючи філософські ідеї людиноцентризму, порушує важливу проблему етнонаціональної єдності, формування національно-культурної ідентичності. Т. Яшук розглядала всесвітньо-історичний процес як культурно-цивілізаційну модель типології історичних систем. В. Личковах порушив проблему регіоніки

як протистояння універсалізму. В. Бех розробив цілісну концепцію соціального організму, який формується за синергетичними законами, як усвідомлення єдності форми і змісту соціального світу. Н. Скотна визначила типологію глобальних, локальних та регіональних цивілізацій.

Проблема етнокультурних спільнот як світоформуючих систем розглядалася сучасними російськими дослідниками, зокрема, С. Гавровим, Б. Кузиком, С. Ларченко, Г. Померанцем, В. Пантіним, В. Стьопіним. Ю. Яковець, досліджуючи проблеми міжкультурної взаємодії як фактора становлення всесвітньо-історичного процесу, аналізує терміни «етнос», «етнічна культура», «соціальний організм».

Ця проблема також розглядалася Т. Парсонсом, Д. Істоном, Н. Луманом, Й. Хейзінгою та іншими. Зокрема Т. Парсонс пояснює специфіку соціуму через виокремлення етнокультурних чинників: людських цінностей, комунікативних значень, символів. В цьому контексті етнокультурні цивілізації постають культурними системами, що формуються навколо комплексів символічних значень – кодів. Й. Хейзінга деякою мірою торкається проблеми функціонування етнокультурних цивілізацій, однак розглядає її через визначення культури як самоцінної «гри» на тлі взаємодії різних елементів комунікативної системи, де гравцями («співрозмовниками») постають окремі індивіди, народи або навіть культури.

В контексті постмодерністського дискурсу феномен етнокультурних спільнот досліджувався Ж. Бодріаром, Ж. Дельозом, Ж. Дерріда, П. Козловськи, Ф. Гваттарі, Ж.-Ф. Ліотаром та іншими вченими, які вказали на процес формування нового загальноцивілізаційного варіанту розвитку внаслідок взаємовпливів різноманітних етносів. Про «невизначеність» у процесі відтворення народами власної ідентичності та «втрату» ними національних коренів говорить Ю. Крістева.

В теорії С. Хантінгтона (проблема «зіткнення цивілізацій»), Ф. Фукуями (проблема вибору історичного майбутнього) показано зростання ролі цивілізаційного й соціокультурного факторів у політичному житті як окремого етносу, так і світової спільноти.

Зазначені вище підходи виявляють важливість філософського дослідження загальноцивілізаційних процесів, що відбуваються у сучасному світі в умовах постійної трансформації геополітичного і, як наслідок, соціокультурного просторів, і певною мірою висвітлюють сучасні проблеми в них. Кожен підхід певною мірою висвітлює стан сучасної цивілізації. Однак залишається мало дослідженою проблема цілісного філософсько-історичного аналізу феномену етнокультурної цивілізації в контексті саморозгортання загальноцивілізаційного процесу. Здійснення філософсько-історичної реконструкції специфіки взаємовпливів етнокультурних цивілізацій та загальноцивілізаційних процесів сприятиме виявленню позитивних та негативних тенденцій міжкультурних, міжцивілізаційних відносин у світі, що глобалізується.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в межах держбюджетної теми кафедри філософії Національного авіаційного університету «Гармонізація науки і вищої освіти в умовах інформаційного суспільства» (№ 55-ф 9/к 97). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 2 від 30 жовтня 2008 р.).

Метою дисертаційного дослідження є філософсько-історичний аналіз феномену етнокультурної цивілізації в контексті саморозгортання загальноцивілізаційного процесу, виявлення й обґрунтування з позицій філософії історії місця і ролі локальних утворень у цьому процесі, встановлення співвідношення між ними в умовах глобалізованого світу.

Для досягнення цієї мети поставлено такі **завдання**:

- уточнити зміст термінів «етнічна культура», «етнокультурна цивілізація», «загальноцивілізаційний процес» та встановити їх кореляцію;
- здійснити філософсько-історичну реконструкцію становлення етнокультурних цивілізацій;
- виявити наслідки «зіткнення» етнокультурних цивілізацій в контексті загальноцивілізаційного розвитку;
- встановити кореляцію лінійних та нелінійних тенденцій у цивілізаційному поступі світової історії;
- визначити етнокультурний вимір основних цивілізаційних векторів «Захід-Схід», «Північ-Південь» та особливості їх взаємовпливу;
- обґрунтувати специфіку адаптації етнокультурних цивілізацій у постісторії.

Об'єкт дослідження – загальноцивілізаційні процеси в єдності культурно-історичного та соціокультурного вимірів.

Предмет дослідження – етнокультурні цивілізації в контексті саморозгортання загальноцивілізаційного процесу.

Методологічна база дослідження зумовлена особливостями його предмета, який вимагає застосування філософсько-історичного, культурно-історичного, та соціокультурного підходів у їх діалектичній єдності. Вони дозволили здійснити філософсько-історичну реконструкцію специфіки етнокультурних цивілізацій в контексті саморозгортання загальноцивілізаційного процесу. Окрім того, за допомогою соціокультурного підходу здійснюється аналіз етнокультурних цивілізацій як інтегративної характеристики будь-яких форм та результатів людської активності. Цей підхід також сприяє їх розумінню як ціннісних основ, на яких відбувається координація етнічних культур всередині існуючих етнокультурних цивілізацій.

При розв'язанні більш конкретних завдань дисертаційного дослідження застосовувалися методологічні принципи: системності, доповняльності, відповідності, співпадання історичного і логічного, герменевтики та синергетики, а також методи діалектики, історизму, семантичного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше у вітчизняній філософії на підставі синтезу філософсько-

історичного, культурно-історичного та соціокультурного підходів виявлено й обґрунтовано місце і роль етнокультурних цивілізацій у саморозгортання загальноцивілізаційного поступу людства до глобального світу.

В результаті дослідження сформульовані положення, що виносяться на захист:

Вперше:

- введено науковий термін «етнокультурна цивілізація», яким позначено динамічну систему відповідних етносів, що виступають носіями різних етнокультурних основ, але при цьому складають певну цілісність. Вона формує метарівень культурних та цивілізаційних факторів, які є засадничими для неї.

Етнокультурна цивілізація, з одного боку, у знятому вигляді містить в собі цінності споріднених етнічних культур, а з другого боку, у діалектико-суперечливій взаємодії з іншими подібними утвореннями виступає рушійною силою саморозгортання загальноцивілізаційного процесу;

- здійснено філософсько-історичну реконструкцію становлення етнокультурних цивілізацій. Виявлено, що етнокультурна цивілізація формується внаслідок взаємодії культур та локальних цивілізацій. Показано, що у саморозгортанні загальноцивілізаційного процесу під впливом різних соціокультурних факторів у етнокультурних цивілізаціях відбуваються інтеграційні й дезінтеграційні рухи, які приводять до ослаблення ролі одних етнокультурних цивілізацій та посилення інших у всесвітній історії. Через це виникають нові етнокультурні цивілізації, деякі з уже існуючих – трансформуються на нових матеріальних та духовних засадах, а деякі – зникають з історичної арени.

Отримало подальший розвиток:

- концепція «зіткнення» цивілізацій. Обґрунтовано, що основною причиною такого «зіткнення» виступає неспівпадіння їх етноформуючих чинників в історичному часі. Оскільки деякі етнічні культури, що є складовими відповідної етнокультурної цивілізації, на певних етапах саморозгортання загальноцивілізаційного процесу «розчиняються» в інших, а деякі – зазнають руйнівних трансформацій, етнокультурні цивілізації можуть або прискорювати, або сповільнювати свій розвиток. Внаслідок цього вони виявляються в різних історичних епохах. З другого боку, процес «зіткнення» є природною взаємодією етнокультурних цивілізацій, коли він постає джерелом подальшого розвитку людства;

- теоретичне положення, що загальноцивілізаційному процесу притаманні як лінійні, так і нелінійні тенденції, які впливають із різновекторних інтенцій етнокультурних цивілізацій у багатополосному соціокультурному просторі світової спільноти, в якому співіснують. Окрім того, лінійність і нелінійність притаманна кожній етнокультурній цивілізації, які є самоорганізованими складними і відкритими системами;

- ідея, що в загальноцивілізаційному поступі людства до постісторії відбувається все глибша асиміляція етнокультурних цивілізацій в соціокультурну динаміку постсучасності, пов'язана із сучасними

глобалізаційними процесами в економічній, інформаційно-комунікаційній та духовній сферах.

Уточнено:

- зміст термінів «етнічна культура» (репрезентує систему матеріальних та духовних цінностей, які є сутнісними для конкретного етносу) і «загальноцивілізаційний процес» (описує єдність усього людства, яка виявляється у цінностях загальнолюдської культури) та встановлено, що зміст термінів «етнічна культура», «етнокультурна цивілізація» й «загальноцивілізаційний процес» корелюють як одиничне («етнічна культура»), особливе («етнокультурна цивілізація») та загальне («загальноцивілізаційний процес»);

- характер взаємодії сучасних векторів загальноцивілізаційного розвитку «Схід-Захід» та «Південь-Північ». Обґрунтовано, що вони складають діалектико-суперечливу єдність, в якій відбувається міжкультурні і міжцивілізаційні діалоги й полілози;

- теоретичне положення, що адаптація етнокультурних цивілізацій у постісторії у саморозгортанні загальноцивілізаційного процесу ускладнюється через вплив феноменів глобалізму, вестернізації, а також прагнення деяких локальних спільнот до формування однополюсного світу.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає в цілісному системному філософсько-історичному аналізі місця і ролі етнокультурних цивілізацій у саморозгортанні загальноцивілізаційного процесу в умовах глобалізації. Результати роботи дозволять виявити й обґрунтувати специфіку етнокультурних цивілізацій у загальноцивілізаційному поступі людства до глобального світу.

Теоретичні положення, отримані в ході дисертаційного дослідження, сприятимуть подальшому розвитку філософсько-історичних, культурологічних, соціологічних тощо концепцій загальноцивілізаційного процесу. Вони розширюють предметне поле філософії історії, адже репрезентують філософсько-історичний аналіз глобалізаційних трансформацій, що відбуваються в сучасному соціокультурному просторі.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її висновки можуть бути застосовані у сфері діяльності державних установ для вироблення ефективної етнонаціональної політики, визначення місця української спільноти у загальноцивілізаційних процесах. Отримані результати можуть також використовуватися в навчальному процесі: при викладанні соціальної філософії, філософії історії, політології, культурології; при розробці спецкурсів та при написанні підручників, навчальних посібників з відповідних дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. Висновки і положення наукової новизни одержані автором самостійно на основі результатів, отриманих в процесі дослідження.

Апробація результатів дослідження. Положення дисертації, її концептуальні ідеї обговорювалися на засіданнях кафедри філософії Національного авіаційного університету, на ряді науково-практичних семінарів

аспірантів кафедри філософії Національного авіаційного університету, а також були оприлюднені на низці наукових та науково-методологічних конференціях, зокрема, на таких Міжнародних наукових конференціях як «Філософія космізму і сучасна авіація» (2004, 2005, 2007, м. Київ); «Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця» (2006, 2007, м. Київ); та Всеукраїнській науково-практичній конференції: «Гуманітарна освіта в профільних вищих навчальних закладах: проблеми і перспективи» (2005, 2006, м. Київ).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображений у 9 наукових публікаціях (чотири в співавторстві), 5 з яких визначені ВАК України як фахові з філософії.

Структура дисертації спрямована насамперед на досягнення сформульованої мети та завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел (235 позицій). Обсяг роботи – 203 сторінки, основна частина дисертації – 183 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** розкривається актуальність, формулюється мета та завдання дисертації, визначається методологія, формулюються положення наукової новизни, що виносяться на захист, висвітлюється теоретичне й практичне значення проведеного дослідження і форми апробації його результатів.

У першому розділі – **«Філософсько-історична реконструкція становлення етнокультурних цивілізацій та загальноцивілізаційного розвитку людства»** – аналізуються публікації за темою дослідження та виокремлюється теоретико-методологічна база, на основі якої здійснюється філософсько-історична реконструкція становлення етнокультурних цивілізацій, встановлюється зміст ключових термінів «етнокультурна цивілізація», «загальноцивілізаційний процес».

У підрозділі 1.1. **«Етнокультурні чинники формування локальних цивілізацій»** через філософсько-історичний аналіз встановлено, що реконструкція соціальної реальності, яка відбувається протягом історії, суттєво впливає на весь соціокультурний простір. Останній змінюється через взаємодію етносів, культур, етнічних утворень тощо, які виявляють бажання затвердитися в ньому, а тому створюють передумови для формування етнокультурних цивілізацій. Складність «викликів» сьогодення, світова економічна криза зумовлені появою нової конфігурації світового устрою та проблематичністю тлумачення наслідків через зміни, що відбуваються в світі. В таких умовах у процесі взаємодії культур та етнокультурних цивілізацій не лише проявляються суперечності, а й виокремлюються їх найбільш стійкі соціокультурні, культурно-історичні, національно-культурні, світоглядні, морально-етичні чинники, що формувалися протягом історії. Проблема обґрунтування сутності етнокультурних цивілізацій виникає разом із зародженням думки про локальність процесів і явищ, не пов'язаних між собою. Концепції лінійно-

поступального розвитку локальних цивілізацій і теорії еволюціонізму замінюються низкою ідей щодо періодичності й циклічності буття космосу і культури, започаткованих ще Дж. Віко і, значно раніше, мислителями античності – Гераклітом, Платоном, Арістотелем. Одними з перших, хто здійснив порівняльний аналіз полісних (тобто, цивілізованих) і варварських суспільств, були Фуکیدід, Геродот, Ксенофонт, Полібій, Сима Цянь. Міфологія стала первісною формою репрезентації історичних подій.

У процесі становлення релігій з'явилися обриси первинних етнокультурних спільнот. Середньовічний тип європейської етнокультурної цивілізації сприяв поглибленню взаємозалежності народів, країн, держав. Ідеї про Єдиного для всіх народів Бога та ієрархічність буття обґрунтовувалися Св. Августином, Псевдо-Діонісієм Ареопагітом, Іоанном Дамаскіном.

Зміцнення й процвітання арабської філософії, науки, мистецтва, мови (як етнокультурних чинників) змусили західних мислителів переосмислити спадщину античного світу з метою реінкарнації авторитету етнокультурної цивілізації та переглянути деякі «помилки» історії. Про роль історії в контексті становлення людської цивілізації згадували в своїх дослідженнях Л. Валла, Ж. Боден, Н. Макіавеллі. На взаємозв'язок культури і морально-етичних норм вказували представники німецької класичної філософії І. Кант, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг. Виняткового значення з точки зору виявлення етнокультурних чинників, що впливають на становлення загальноцивілізаційних процесів, набули праці Г. Гегеля, Л. Фейербаха, К. Маркса та інших.

Серед російських та українських дослідників, класиків філософії, про етнокультурні чинники, що сприяли затвердженню локальних цивілізацій в соціокультурному просторі, згадували М. Бердяєв, В. Вернадський, Л. Гумільов, М. Данилевський, Л. Карсавін, В. Соловйов, Г. Сковорода, П. Флоренський та інші.

У підрозділі 1.2. *«Етнокультурні процеси та їх репрезентація у філософсько-історичних парадигмах»* здійснюється культурно-історичний аналіз специфіки етнокультурних цивілізацій в контексті ключових теорій сучасності. Проблема етнокультурних цивілізацій актуалізувалася наприкінці ХІХ – протягом ХХ ст. Найвідомішими в цей час стали філософські концепції О. Шпенглера, А. Тойнбі, К. Ясперса, П. Сорокіна, С. Хантінгтона та інших. М. Данилевський запровадив теорію культурно-історичного типу самобутніх цивілізацій. Він одним із перших розглянув проблему цивілізацій під кутом зору їх множинності, а не в якості становлення та розвитку єдиної західноєвропейської цивілізації, і обґрунтував положення про те, що культури постають рівноцінними, автономними, самодостатніми утвореннями, кожна з яких народжується, досягає розквіту, й гине, тобто проходить низку фаз. О. Шпенглер приділив увагу проблемам внутрішньої цілісності соціокультурних проявів окремих цивілізацій. Показано, що теорія «локальних культур» є варіацією теорії культурно-історичних типів. Історико-культурна концепція О. Шпенглера базується на співвідношенні та протиставленні «культури» та «цивілізації». В роботі показано, що спільним для обох

концепції є заперечення єдності всесвітньо-історичного процесу та неприйняття однолінійної схеми суспільного прогресу. В основі розвитку світової історії постають високі культури чи локальні цивілізації, які замінюють одна одну.

А. Тойнбі розглянув всесвітню історію у формі «культурно-історичної монадології» й вказав на взаємодію цивілізацій. Завдяки цим теоріям термін «етнокультурна цивілізація» набув актуальності й всеосяжного характеру у його співвіднесеності із загальноцивілізаційними процесами. «Локальні цивілізації» розглядалися в культурно-історичному контексті. Історичний процес став відображенням буття окремих локальних цивілізацій та суспільств у просторі і часі. Встановлено, що етнокультурна цивілізація як самобутній соціокультурний організм є відображенням різноманітних історичних сценаріїв та соціальних програм. К. Ясперс основну увагу приділив теорії «осьового часу». За допомогою даної теорії в роботі встановлено виняткову роль всесвітньо-історичного процесу. «Осьовий час» репрезентує процес всеосяжності й історичності людського простору. Показано різницю між «природним» життям народів та «історичністю» долі людства.

Серед сучасних російських та українських філософів проблема становлення етнокультурних цивілізацій розглядалася Г. Померанцем, С. Переслегінім, С. Кримським, Ю. Павленком та іншими.

У підрозділі 1.3. **«Логіко-методологічні засади дослідження етнокультурних цивілізацій»** проводиться аналіз ключових термінів, визначаються основні методологічні принципи, підходи, а також конкретні методи для вирішення поставлених завдань. Серед теоретичних методів використано соціокультурний, філософсько-історичний та культурно-історичний підходи. Філософсько-історичний та соціокультурний підходи сприяли здійсненню порівняльного аналізу етнокультурних цивілізацій, виявленню впливу на них загальноцивілізаційних процесів. Принцип історизму застосований при аналізі специфіки культур, етнокультурних чинників, процесів. За його допомогою був здійснений історичний огляд фактів про культури народів у різні історичні епохи. Соціокультурний підхід дав змогу визначити етнокультурну цивілізацію в якості «інтегративної надсистеми», в якій сполучаються будь-які форми і результати людської діяльності, співіснують різноманітні нації і народності. Цей підхід застосований з метою репрезентації етнокультурних цивілізацій в якості структурованих систем цінностей, що визнаються різними моделями соціумів, які співіснують у межах встановленого ними соціокультурного та геополітичного просторів.

Культурно-історичний підхід дав змогу розглянути етнокультурні цивілізації в їх генезисі через розвиток етносів. Значна увага була приділена аналізу способу їх життя, атрибутам побуту, релігійним системам та віруванням різних етносів, формуванню й ідентифікації останніх, дослідженню специфіки соціального устрою існуючих інститутів. Даний підхід сприяв аналізу діяльності та поведінки різноманітних етносів у межах сформованого ними й «окультуреного» географічного й геополітичного просторів; визначенню їх

соціокультурного змісту. Системний підхід упроваджений з метою аналізу результатів формування етнокультурних цивілізацій та демонстрації особливого культурного середовища, що утворилося внаслідок взаємодії різноманітних етносів, що співіснують в етнокультурній цивілізації як комплекс систем або «надсистем».

Принцип герменевтики показав, що культури й етнокультурні цивілізації формуються й розвиваються в особливому знаковому середовищі, відокремленому від соціокультурного. Етнокультурні цивілізації розглядаються також в межах постмодерністського дискурсу. Показано, що вони відтворюють специфічну гру дискурсів, яка ґрунтується на вироблених у соціокультурному просторі правилах. Синергетичний підхід показав, що перемішування етносів призвело до пошуку ними власних «відбитків», «слідів», а невизначеність їх статусу наштовхнула на необхідність ідентифікуватися. «Етнос» у контексті синергетичного підходу представлений як багаторівнева самоорганізація, що складається з різних елементів (осіб, груп), які перебувають між собою у тісних зв'язках.

У другому розділі – **«Кореляція загальнопланетарних та етнокультурних процесів у всесвітній історії»** – здійснюється аналіз лінійних та нелінійних тенденцій у цивілізаційному поступі світової історії й обґрунтовується проблема «зіткнення» етнокультурних цивілізацій.

У підрозділі 2.1. **«Зіткнення етнокультурних цивілізацій: об'єктивна закономірність розвитку людства чи його негативні наслідки?»** показано, що внаслідок постійних міжетнічних контактів та наростаючих процесів глобалізації одні спільноти зазнають культурних впливів, а інші ні, але при цьому людство не втрачає етнокультурного розмаїття, більше того, зміна форм життєдіяльності веде до виникнення нових культурних відмінностей. В роботі автор зазначає, що феномен етнокультурної цивілізації є унікальним сплетенням самотніх, міжетнічних та іноетнічних компонентів. Проблема «конфлікту» як природного процесу, що зумовлює розвиток етнокультурних цивілізацій розглядалася Л. Гумільовим, Л. Карсавіним, В. Соловйовим, М. Бердяєвим та іншими. Процес становлення, «ворожнечі» й взаємодії є природним і гармонійним, адже в основі етнокультурних цивілізацій закладено діалектичне підґрунтя – боротьбу протилежностей, що постає природним антагонізмом чи «зіткненням». В роботі показано, що «зіткнення» етнокультурних цивілізацій пов'язане із процесом етногенезу.

Автор звернув увагу на те, що саме історія демонструє людству причини найбільш небезпечних конфліктів (релігійних, міжнаціональних, міжетнічних, міжрегіональних тощо), в основі яких безсумнівно лежить руйнування системи цінностей, втрата смислів буття, крах ідеологій, спотворення ролі самої історії й розвінчання символів етнокультурних цивілізацій. Такі небезпечні тенденції проявляються в сучасному світі, особливо в контексті глобалізаційних процесів, що є неоднозначними й розмитими. Тому можна умовно «сконструювати» будь-які ідеальні моделі цивілізаційного розвитку, які сприятимуть більш ефективному поясненню культурно-історичних процесів.

Показано, що «етнокультурна цивілізація» також слугує своєрідною моделлю, за допомогою якої можна обґрунтувати специфіку дуже складного в світовій соціальній практиці соціокультурного організму. Її складно назвати системою, адже вона вміщує низку таких суперечливих монументальних сутностей, як культура, цивілізація, етнос, нація, народ тощо.

Обґрунтовано, що «зіткнення» може бути спричинено штучно й тут в його основі лежить не «ворожнеча» на генному рівні чи неприйняття цінностей інших культур (насправді людина завжди тяжіє до нового), а приховані «інтереси» деяких носіїв етнокультурних програм. Зокрема йдеться про політичну, економічну, геополітичну практики. Саме «політична гра» може стати небезпечною загрозою для людства.

У підрозділі 2.2. *«Співвідношення лінійних та нелінійних тенденцій у цивілізаційному поступі історії»* показано, що проблема співвідношення лінійних та нелінійних тенденцій розвитку світових процесів порушувалася ще в античні часи. Вчення про циклічний характер розвитку буття, де у певній послідовності проявляються й зникають речі розвивалося в лоні стихійної діалектики. Згодом численні спроби дослідників протиставити вказані вище тенденції призвели до того, що взаємозв'язок між ними окреслився ще виразніше. Тому лінійність стали розуміти як «одновимірність», «односторонність», «закономірність», а циклічність як «хаотичність», що є істинним відображенням перебігу природних процесів. Беручи до уваги особливості людської природи, «лінійність» також ототожнювалася із «стадійністю». Саме представники німецької класичної філософії дійшли висновку, що найбільш повним виступатиме «синтез» цих теорій. В контексті сучасних філософських досліджень концепція лінійно-нелінійного розвитку цивілізації відображає цілісний образ буття природи й історії, тобто їх «єдність», в якій проявляється «багатоманітність» усіх світових процесів і подій, що насичують життя людини.

Автор підкреслює, що етнокультурні цивілізації розвиваються циклічно, співіснують з іншими етнокультурними цивілізаціями. Вони відрізняються певною структурою, сформованою історично, і мають тісні зв'язки з різноманітними соціокультурними утвореннями. Етнокультурні цивілізації (як складні соціокультурні системи) мають свій особливий «стрижень» у вигляді системи структуроформуючих елементів. Носіями «стрижневих» структур є етноси та їх об'єднання. Ядром такого «стрижня» постає культура як творча діяльність людей, що сприяє створенню, збереженню духовних і матеріальних цінностей. Кожна з культур як першоелементів етнокультурних цивілізацій, визначає особливості розвитку останніх і суспільства в цілому. В процесі розвитку етнокультурних цивілізацій відбуваються різноманітні структурні трансформації, однак незмінним залишається їх «стрижень». Тому збереження духовних основ етнокультурної цивілізації залежить від носіїв смислотворчої культури та їх творчого потенціалу.

У третьому розділі – *«Етнокультурні цивілізації у контексті взаємодії загальноцивілізаційних векторів постісторії»* – виявляються характерні риси

загальноцивілізаційних та локальноцивілізаційних процесів в умовах сучасних соціокультурних трансформацій та здійснюється етнокультурний вимір сучасних цивілізаційних векторів «Захід-Схід», «Південь-Північ».

У підрозділі 3.1. *«Етнокультурний вимір сучасних цивілізаційних векторів «Захід-Схід», «Південь-Північ»»* обґрунтовується, що «Захід-Схід» – це умовна смислова конструкція, що виражає дихотомію поляризованого цілого світової культури. Культурологічна дихотомія «Схід-Захід» зовнішньо схожа на матрицю ідеального типу. Вона одночасно характеризує й амбівалентну єдність культури людства, яка складається із Заходу і Сходу, й розміщення соціокультурних утворень в єдиному просторі. За її допомогою здійснюється розділення на принципово відмінні та протилежні моделі культурно-цивілізаційної ідентичності, визначається ціннісно-смислова поляризованість цих утворень. «Схід-Захід» і «Північ-Південь» як в культурології, так і в соціальній філософії не є географічними термінами. Поділ на «Захід» і «Схід», «Північ» і «Південь» є умовним, він фіксує різні світогляди і шляхи культурно-цивілізаційного розвитку, різну ментальність народів, які проживають у певному територіальному просторі. Він утілює діалектику єдності і множинності етнокультурної цивілізації як єдиного цілого.

У процесі дослідження етнокультурних цивілізацій показано, що критеріями ментальних особливостей і національної ідентичності етносів виступають мова, культура, спосіб життя, особливості поведінки, спільність звичаїв і традицій. В формуванні етнокультурної цивілізації та її національно-культурної ідентичності беруть участь суспільно-історичні, національно-культурні, географічні, релігійні особливості кожного етносу. Західні соціокультурні моделі суспільств загалом є «моноетнічними». Східні ж моделі репрезентують спільність (кланову, етнічну, сімейну). Пріоритетна роль надається національно-етнічному фактору й свідомості. Більшість сучасних держав є «поліетнічними». Просторова саморефлексія культур, цивілізацій певною мірою пов'язана з географічною складовою. Нерідко в культурах народів Схід символізує «початок» (життя, історії, світу), «відродження», «порятунок». Відповідно Захід асоціюється з «кінцем» (життя, історії, світу), «осінню», «зрілістю», «завершеністю». Співставлення культур, цивілізацій Заходу і Сходу виявило низку смислових антиномій.

Дихотомія «Захід-Схід» є необхідним компонентом будь-якої культурної рефлексії, що захищає людське пізнання від уніфікації різних культур в єдину всесвітню культуру чи уявлень про те, що всі культури є несумісними один з одним феноменами. Залежно від характеру культурної рефлексії, етнокультурні цивілізації в різні історичні періоди, могли себе усвідомлювати й розуміти до кого вони більш наближені: до Заходу чи Сходу. Історична динаміка взаємин Заходу і Сходу має характер нерівномірної пульсації: взаємне тяжіння час від часу замінювалося взаємним відштовхуванням чи індіферентністю по відношенню одне до одного.

У підрозділі 3.2. *«Етнокультурні цивілізації та рух історії до глобального світу»* показано, що соціокультурний простір виглядає сьогодні

динамічним, хаотичним – таким, що постійно змінює свою зовнішню конфігурацію, де внутрішні сутнісні «кордони» існуючих культур постають суттєво «розмитими». Впливи глобалізаційних процесів, впровадження інформаційних технологій, інформаційна революція виявляють значні негативні наслідки у вигляді крайньої поляризації заможних і бідних держав, неоднакового розподілу матеріальних благ, асиметричного доступу інформації. Найбільш небезпечним моментом при цьому постає вибір одностороннього вектору етнокультурного цивілізаційного розвитку – європейського, в результаті впровадження у дію якого відбувається нав'язування цінностей однієї культури усім іншим за рахунок вихолощування їх власних і політики «промивання мізок», що і породжує дисбаланс та конфлікти різної етимології між етнокультурними цивілізаціями. Подібне одностороннє бачення ролі історії сприяє поглибленню суперечностей і антагонізму між ними.

Неоліберальний проект перетворення світу, що полягає в його «модернізації», спробі «щеплення» незахідному світу іншої моделі розвитку, не приносить очікуваних результатів. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. стає очевидним, що гегемонії Заходу (Півночі над Півднем) по відношенню до Сходу кинуту виклик. Країни колишньої світової периферії, в яких відбуваються соціокультурні зміни, перетворюються на повноцінних учасників світових процесів. Глобальні культурно-цивілізаційні, політичні, економічні зміни змушують поглянути на західну етнокультурну цивілізацію лише як на частину світової спільноти, що на певному етапі свого розвитку вийшла вперед в науково-технічній, економічній сферах.

У **«Висновках»** узагальнюються результати, отримані автором у ході дослідження.

Введено науковий термін «етнокультурна цивілізація», яким позначено динамічну систему етносів, які є носіями різних етнокультурних основ, але при цьому складають певну цілісність. Термін «етнокультурна цивілізація» визначено як поліетнічна соціокультурна система, носіями якої є етнічні спільноти, етнонаціональні утворення, локальні культури і цивілізації. Така полікультурна система поєднує в собі різні засади: загальноцивілізаційні, локальноцивілізаційні, культурні, етнопсихологічні, інформаційні тощо. В широкому значенні етнокультурну цивілізацію можна визначити як сукупність властивих етносам способів, елементів, структур життєдіяльності, що забезпечують їх збереження і розвиток і виконують самоідентифікуючу функцію. Етнокультурна цивілізація, з одного боку, у знятому вигляді містить в собі цінності споріднених етнічних культур, а з другого боку, у діалектико-суперечливій взаємодії з іншими подібними утвореннями виступає рушійною силою саморозгортання загальноцивілізаційного процесу;

Уточнено зміст термінів: «етнічна культура», «загальноцивілізаційний процес» і встановлено їх кореляцію. Визначено, що зміст термінів «етнічна культура», «етнокультурна цивілізація» й «загальноцивілізаційний процес» корелюють як одиничне («етнічна культура»), особливе («етнокультурна цивілізація») та загальне («загальноцивілізаційний процес»);

В результаті здійснення філософсько-історичної реконструкції становлення етнокультурних цивілізацій виявлено, що етнокультурна цивілізація формується в процесі глобальних змін сучасної світової історії: розвитку та взаємодії культур і локальних цивілізацій в соціокультурному просторі; усвідомлення етносами власної самоцінності. Внаслідок цієї взаємодії вироблено спільну для всіх представників етнокультурної спільноти систему цінностей, обумовлену політичними, економічними, культурно-історичними, соціокультурними потребами. В етнокультурній цивілізації найповніше відображена сутність сучасного стану культури як складного поєднання етносів і світоформуєчих парадигм. Процес формування етнокультурних цивілізацій не завершений. Важливим завданням етнокультурної цивілізації є збереження самототожності (етнокультурної ідентичності). Сучасний світ в умовах активізації глобалізаційних процесів постає всепланетарним поєднанням різноманітних культур і цивілізацій, які тісно взаємодіють.

У широкому культурно-історичному значенні можемо говорити про універсальність етнокультурних цивілізацій. Форми культури співіснують всередині етнокультурної цивілізації, і зміст кожної з них змінюється в ході історичного процесу. Основною причиною «зіткнення» етнокультурних цивілізацій стало неспівпадання їх етноформуєчих чинників у часі, неадекватне культурно-цивілізаційне розмежування останніх. Деякі локальні цивілізації й етнічні культури «розчиняються» в інших, деякі зазнають трансформацій, що й веде до самознищення. З іншого боку, процес «зіткнення» є природною взаємодією етнокультурних цивілізацій, де «конфлікт» виступає розвитком. Упровадження в практику моделі «культурного плюралізму» призводить до децентралізації світового співтовариства. Процеси «зіткнення» етнокультурних цивілізацій існували в різні періоди часу. В основі протистояння сучасних етнокультурних цивілізацій лежить конфлікт цивілізаційних векторів «Схід-Захід». Проблема «зіткнення» цивілізацій може бути розглянута і як полілог культур, народів, цивілізацій.

Лінійні та нелінійні тенденції проявляються в процесі розвитку й формування нового багатополосного соціокультурного середовища, де співіснують різні культурно-цивілізаційні та етнокультурні виміри. Лінійність виявляється в кожній етнокультурній цивілізації, що розвивається. В світовій історії одночасно співіснують різні етнокультурні цивілізації і, разом з тим, вони репрезентують різні соціально-історичні континууми. Наявність етнокультурних цивілізацій у просторі свідчить про нелінійність чи вияв полілінійності. Феномен нелінійності є багатоаспектним, він виявляє складний характер зв'язків між системоутворюючими елементами етнокультурних цивілізацій: політичними, економічними, культурними, релігійними та вказує на протилежні світоглядні традиції. Етнокультурні цивілізації розвиваються циклічно і взаємодіють між собою. Вони є складними соціокультурними системами, в основі яких етноси та їх об'єднання сприяють формуванню цілісної структури. В контексті сучасних філософських досліджень концепція лінійно-нелінійного розвитку цивілізацій відображає цілісний образ буття

природи й історії, вияв багатоманітності світових процесів. Співвідношення лінійних та нелінійних тенденцій у загальнопланетарному розвитку виявляється в процесі формування полікультурності.

Досліджуючи сучасну політичну, соціально-економічну, етнокультурну ситуацію у світі, охопленому потужними глобалізаційними процесами, здійснено дослідження основних цивілізаційних векторів «Захід-Схід», «Північ-Південь», доведено їх взаємозалежність в етноцивілізаційному, етнокультурному вимірі. Сучасні вектори загальноцивілізаційного розвитку «Схід-Захід», «Південь-Північ» поляризуються через єдність і протилежність світоглядних основ, ціннісних орієнтацій, культурних традицій. Урахування цих особливостей світовими етнокультурними цивілізаціями, їх націленість на взаємодію, а не боротьбу сприятимуть формуванню контексту для світового полікультурного діалогу. Єдність протилежностей, що проявляється через взаємодію етнокультурних цивілізацій свідчить про те, що вони перебувають на перехресті загальноцивілізаційних векторів. Світові етнокультурні цивілізації, враховуючи особливості сучасних цивілізаційних антиномій «Захід-Схід», «Північ-Південь», націлені на відтворення та збереження традиційних цінностей, що сприятиме формуванню контексту для розвитку міжкультурного, міжцивілізаційного діалогу.

Сучасні глобалізаційні процеси прагнуть нівелювати «локально-цивілізаційне», специфічне. Нації, етноси, етнічні й національні культури, локальні цивілізації все глибше асимілюються в соціокультурну динаміку постсучасності. Однак процес адаптації етнокультурних цивілізацій у постісторії ускладнюється через негативні тенденції глобалізації. Останні призводять до поступового змішування рас, етносів, традицій і дискурсів і проявляються у вигляді зовнішніх і внутрішніх негативних впливів: потрясінь, кризових явищ, етнокультурних конфліктів (через неспівпадання національного й етнічного факторів). Тому сьогодні практично не існує «чистих» культур. З одного боку, це веде до їх «кристалізації», яка може знищити ціннісні етнокультурні матриці. З іншого боку, відбувається процес інтеграції та об'єднання народів і культур на шляху до подолання внутрішніх і зовнішніх загроз. Вектори взаємодії етносів, етнокультурних спільнот не є наперед визначеними. Збалансований соціокультурний простір постає самодостатньою стійкою соціокультурною системою, в якій поєднуються етнічні і національні фактори, виявляється тенденція до збереження власної культурно-цивілізаційної, етнокультурної ідентичності і разом з тим – до усвідомлення людством взаємозалежності світу.

Виявлення феномену етнокультурних цивілізацій є перспективними в плані подальших філософсько-історичних досліджень. Зокрема, основні напрямки даної дисертаційної роботи можуть бути використані у сфері державознавства, вивчення етноцивілізаційних процесів в Україні.

**Основні положення дисертаційного дослідження
викладені у таких публікація автора:**

1. Харченко С.П. Проблеми космізму і сенс історії / С.П.Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2004. – № 1(1). – С. 85-88.
2. Харченко С.П. Людська історія як поєднання культур / С.П.Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2006. – № 1(3). – С. 108-111.
3. Харченко С.П. Історико-філософський аналіз феномену локальних цивілізацій / С.П.Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2006. – № 2(4). – С. 161-165.
4. Харченко С.П. Специфіка трансформацій соціокультурного простору. Рух історії до глобального світу / С.П.Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2007. – № 1(5). – С.145-148.
5. Харченко С.П. Співвідношення лінійних та нелінійних тенденцій у загальнопланетарному розвитку / С.П.Харченко // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2008. – № 1 (7). – С. 208-212.
6. Харченко С.П. Феномен політичного дискурсу в контексті сучасних соціокультурних трансформацій / Харченко С.П., Харченко Ю.В. // Sententiae. Наукові праці Спільноти дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). Спецвипуск 1. Філософія і космологія. – Вінниця: МФКО УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – С. 281-293. (автором розглянуто соціокультурний контекст політичного дискурсу).
7. Харченко С.П. Наука і вища освіта сучасної України: взаємовплив та суперечності / Харченко С.П., Харченко Ю.В. // Гуманітарна освіта в профільних вищих навчальних закладах: проблеми і перспективи: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції 16-18 березня 2005 р.: В 2 т. – Т.1. За заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.В. Петренка. – К.: НАУ, 2005. – С. 17-18. (автором висвітлено проблеми взаємовпливів науки і вищої освіти сучасної України).
8. Харченко С.П. Діалог «Схід-Захід» у сучасному університеті. Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця / Харченко С.П., Харченко Ю.В. // Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції 29-31 березня 2006 р.: В 3 т. – Т.1. За заг. ред. А. Г. Гудманяна, О.В. Петренка. – К.: НАУ, 2006. – С. 50-52. (автором розглянуто вплив векторів «Схід-Захід» в сучасному університеті як вияв цивілізаційних векторів розвитку).
9. Харченко С.П. Риторика як наука та мистецтво викладацької діяльності Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця / Харченко С.П., Харченко Ю.В. // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції 22-23 березня 2007 р.: В 2 т. – Т. 1 / За заг. ред.

А.Г. Гудманяна, О.В. Петренка. – К.: НАУ, 2007. – С. 39-40. (автором розглянуто риторику як мистецтво викладацької діяльності).

АНОТАЦІЇ

Харченко С.П. Етнокультурні цивілізації в контексті саморозгортання загальноцивілізаційного процесу: філософсько-історичний аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2009.

Дисертація присвячена дослідженню етнокультурних цивілізацій в контексті саморозгортання загальноцивілізаційного процесу. Введено науковий термін «етнокультурна цивілізація». У дослідженні, на основі філософсько-історичного, культурно-історичного та соціокультурного підходів, визначено й обґрунтовано місце етнокультурних цивілізацій в контексті становлення глобального світу.

У результаті дослідження уточнено зміст термінів «етнічна культура», «загальноцивілізаційний процес». Встановлено, що зміст термінів «етнічна культура», «етнокультурна цивілізація» й «загальноцивілізаційний процес» корелюють як одиничне («етнічна культура»), особливе («етнокультурна цивілізація») та загальне («загальноцивілізаційний процес»). Здійснена філософсько-історична реконструкція становлення етнокультурних цивілізацій. Обґрунтовано, що сучасні вектори загальноцивілізаційного розвитку «Схід-Захід» та «Південь-Північ» складають діалектичну єдність, в якій відбувається міжкультурні і міжцивілізаційні діалоги й полілоги.

Ключові слова: етнокультурна цивілізація, етнічна культура, загальноцивілізаційний процес, вектор загальноцивілізаційного розвитку, міжкультурні діалоги, міжцивілізаційні діалоги, полілоги.

Харченко С.П. Этнокультурные цивилизации в контексте саморазвертывания общецивилизационного процесса: философско-исторический аспект. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2009.

Диссертация посвящена исследованию этнокультурных цивилизаций в контексте саморазвертывания общецивилизационного процесса. В исследовании, на основании философско-исторического, культурно-исторического и социокультурного подходов, определено и обосновано место этнокультурных цивилизаций в контексте становления глобального мира.

В результате исследования введен термин «этнокультурная цивилизация», который означает динамичную систему определенных этносов, выступающих носителями различных этнокультурных основ, но при этом составляющих определенную целостность. Она формирует метауровень культурных и цивилизационных факторов, которые являются основоположными для нее. Этнокультурная цивилизация, с одной стороны, в снятом виде содержит в себе ценности родственных этнических культур, а с другой стороны, в диалектико-противоречивом взаимодействии с другими подобными образованиями выступает движущей силой саморазвертывания общецивилизационного процесса.

Уточнено содержание терминов «этническая культура» (представляет систему материальных и духовных ценностей, которые являются основополагающими для конкретного этноса) и «общецивилизационный процесс» (описывает единство всего человечества, которая выявляется в ценностях общечеловеческой культуры). Установлено, что содержание терминов «этническая культура», «этнокультурная цивилизация» и «общецивилизационный процесс» соотносятся как единичное («этническая культура»), особенное («этнокультурная цивилизация») и общее («общецивилизационный процесс»); характер взаимодействия современных векторов общецивилизационного развития «Восток-Запад» и «Юг-Север» доказывает, что они составляют диалектическое единство, в котором происходят межкультурные и межцивилизационные диалоги и полилоги.

Проведена философско-историческая реконструкция становления этнокультурных цивилизаций. Установлено, что этнокультурная цивилизация формируется вследствие взаимодействия культур и локальных цивилизаций в социокультурном пространстве. Показано, что в саморазвертывании общецивилизационного процесса под влиянием различных социокультурных факторов в этнокультурных цивилизациях происходят интеграционные и дезинтеграционные движения, которые приводят к ослаблению роли одних этнокультурных цивилизаций и усилению других во всемирной истории. Вследствие этого возникают новые этнокультурные цивилизации, а отдельные из ныне существующих – трансформируются на новых материальных и духовных основах, или исчезают с исторической арены.

В работе показаны причины «столкновения» этнокультурных цивилизаций. Среди них наиболее существенной является несовпадение во времени их этноформирующих факторов, а также трансформация локальных цивилизаций. В процессе проявления в многополюсном социокультурном пространстве линейных и нелинейных тенденций, этнокультурные цивилизации формируются как сложные самоорганизующиеся системы.

Получила дальнейшее развитие идея, что в общецивилизационном движении человечества к постистории происходит все более глубокая ассимиляция этнокультурных цивилизаций в социокультурную динамику постсовременности, что связано с современными глобализационными процессами.

Процесс формирования этнокультурных цивилизаций не завершен. Важным предназначением этнокультурных цивилизаций является сохранение этнокультурной идентичности. Современный мир в условиях активизации глобализационных процессов выступает всепланетарным соединением разных культур и цивилизаций, которые находятся в тесном взаимодействии.

Ключевые слова: этнокультурная цивилизация, этническая культура, общецивилизационный процесс, вектор общецивилизационного развития, межкультурные диалоги, межцивилизационные диалоги, полилоги.

Kharchenko S. P. Ethnocultural civilizations in the context of the development of general civilization process: philosophic-historical aspect. – Manuscript.

The dissertation on receiving the academic degree as a candidate of philosophic science, speciality 09.00.03 – Social philosophy and philosophy of history. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2009.

The dissertation dedicates to the research of the analysis of ethnocultural civilizations in the context of general civilization processes. In the research the new scientific term «ethnocultural civilization» is introduced. Also, on the basis of philosophic-historical, cultural-historical and sociocultural approaches in the context of global world development the place of ethnocultural civilizations is defined and grounded.

As a result of the research the main terms «ethnic culture», «general civilization process» are defined. It is determined that the contents of the terms «ethnic culture», «ethnocultural civilization», «general civilization process» correlates as singular («ethnic culture»), peculiar («ethnocultural civilizations») and general («general civilization process»). The philosophic-historical reconstruction of ethnocultural civilizations development is carried out. It is grounded that modern vectors of general civilization development «East-West» and «South-North» form the dialectical unity where intercultural and intercivilizational dialogues and polilogues take place.

Key words: ethnocultural civilization, general civilization process, ethnic culture, vectors of general civilization development, intercultural dialogues, intercivilizational dialogues and polilogues.

Підписано до друку 28.04.2009 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Умов. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № _____.

Поліграфічно-видавничий центр «Імекс-ЛТД».
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000 р.
Вул. Декабристів, 29, м. Кіровоград, 25006.
Тел. /факс (05222) 32-17-05, 22-79-30.
E-mail: imex@romb.net